

Domonkos Ottó

Csatkai Endre és a Soproni Szemle

A Soproni Szemle első korszakában (1937–1944) kezdettől a szerkesztőbizottság tagja volt Csatkai Endre. Ekkor már húsz éves eredményes kutatói múlt állt mögötte. Az 1917-ben írott, „Pár szó Sopron szépségeiről” című cikke¹ olyan életprogramot fogalmazott meg, amelyben a helytörténetírás elsőrangú helyet kapott. A bécsi és a budapesti egyetemen végzett művészettörténeti tanulmányai, majd 1926-ban megvédett „Kazinczy és a művészetek” c. doktori disszertációja új szemléletét, széleskörű érdeklődését és felkészültségét bizonyította.² Kiváló lehetőséget kapott Kismartonban, ahol a vagyonos műgyűjtő Wolf Sándor tudományos könyvtárát rendezhette, gyarapíthatta. A gyűjtemény tárgyaiból kiállításokat rendezett 1926 és 1937 között. Jelentős terepmunkát végzett a műemlékekben gazdag Kismartonban, Ruszton és környékén, a bécsi Dagobert Frey kezdeményezésére. Közös munkájuk eredményeként jelent meg 1932-ben az első burgenlandi műemléki topográfia.³ A *Sopronvármegye* című napilapban százával tett közzé kisebb-nagyobb cikkeket, amelyek mindig hiteles levéltári vagy irodalmi adatokra támaszkodtak. Életmű-bibliográfiáját halála után Környei Attila állította össze, részben Csatkai Endre saját feljegyzései alapján.⁴

1937-ben tehát olyan tudományos múlttal és vértézzel került a szerkesztőbizottsághoz, amelyhez hasonlóval Sopronban csak Házi Jenő főlevéltáros rendelkezett. Heimler Károly teljes bizalmát élvezte, hiszen a folyóirat munkatársai közül a legtöbb cikke neki jelent meg az első nyolc évfolyamban. Ezek száma hetvenhét, benne Sopron megye kastélyairól írott sorozatával, amely már jelentős anyaggyűjtés is volt a majdani topográfiahoz. Az osztrák Anschluss után már Sopronban lakott egészen 1944-g, amikor is munkaszolgálatra hívták be. Az 1937–1944 közötti évek az anyaggyűjtés, a levéltári kutatás, ismeretterjesztő kurzusok évei voltak. Tudományos könyvtárát és jegyzeteit, Házi Jenő főlevéltáros javaslatára – a városi vezetés hozzájárulásával –, a Soproni Levéltár fogadta be és mentette meg.⁵

A II. világháború után Csatkai Endre került a múzeum élére. Az 1949. évi 13. tvr. alapján megindultak a múzeumi és műemlékvédelmi kutatások. Korábbi tudományos

¹ Pár szó Sopron szépségeiről. *Sopronvármegye* 1917. IX. 11.

² Csatkai Endre: *Kazinczy és a művészetek*. Bp., 1983.

³ André Csatkai – Dagobert Frey: *Österreichische Kunsttopographie*, Band XXIV. Wien, 1932.

⁴ Környei Attila: Csatkai Endre irodalmi munkássága. *SSz.* 25. (1971) 66-75, 145-165.

⁵ Soproni Levéltár. XXVIII/13.1 (Soproni Szemle levelezése)

eredményei alapján kapott megbízást munkatársaival a *Sopron és környéke műemlékei* című topográfia megírására. Az eredmény országra szóló volt, követendő példaként szolgált. Dercsényi Dezső és Csatkai Endre munkájukért megosztott Kossuth-díjban részesültek.⁶

A Soproni Szemle újjáélesztésében múlhatatlan érdemei voltak. Látva a folyóirat anyagi nehézségeit, már előre bejelentette, hogy egy évig lemond szerzői tiszteletdíjáról, s szerkesztői honoráriumát sem vette fel az első két évben.

A Szemle szerkesztése nagy kihívás volt számára, hiszen itt teljesíthette ki az 1917-ben felvázolt életprogramját, hogy a tudományok széles körét művelő kutató és egyben tudományszervező legyen. A soproni és a magyar múzeumok munkatársi gárdájának három generációjával építette kapcsolatait és nevelte a negyedik generációt is. Segítette az ifjak első szárnypróbálgatásait, mindenkit buzdított kisebb-nagyobb témák kutatására és megírására. Bennük látta a Soproni Szemle jövődő munkatársi gárdáját. Mindig is büszke volt tanítványaira. Egy 1963-ban írott feljegyzésében olvashatjuk, hogy az újjáélelt Soproni Szemle 1955–1963 közötti nyolc évfolyamának 150 munkatársából csak 26 azon személyek száma, akik a Heimler-korszak folyóiratának is szerzői voltak, a többi az ő kapcsolatainak, nevelő munkájának eredményeként lett a lap munkatársa.

A Soproni Szemle újjáéledésének küzdelmeit az 50. évforduló alkalmára írott cikkünkben már bemutattuk.⁷ Mégis meg kell ismételni itt is, hogy legfőbb támaszai voltak: Bognár Dezső, Mollay Károly, Mollay János, Tárczy-Hornoch Antal, Takács Endre, Gyulay Zoltán, Verbényi László, akik szerzőként is, és a napi nehézségek megoldásában is segítségére voltak. A politikai jellegű viták mellett a tudományos kérdésekben is rendkívüli diplomáciai érzékkel járt el, békéltető, türelemre intő közbenjárását bizonyítja a Soproni Szemlével kapcsolatos levelezés több ezer tételes gyűjteménye, amelyet a Soproni Levéltár őriz.⁸ De magánlevelezésének több tízezer darabja is tudományos értékkel bír, tudományszervező munkájáról, de a Soproni Szemlével kapcsolatos véleménycserékről is.⁹ Neki köszönhető, hogy a visszavonultságban élő Házi Jenő 1956-ban ismét bekapcsolódott a Soproni Szemle munkájába. Az 1956–1973 közötti időben 33 cikke jelent meg a Szemlében. (Kevesen tudják, hogy Csatkai Endrének házasságkötése alkalmával Házi Jenő volt a násznagya.)

Csatkai Endre a Soproni Szemle 1955–1970 közötti számaiban összesen 222 tanulmányt, cikket, nekrológot, könyvismertetést jelentetett meg. Többször támadták is ezért

⁶ Csatkai Endre – Dercsényi Dezső (szerk.): *Sopron és környéke műemlékei*. Budapest, 1953.

⁷ Domonkos Ottó: *A Soproni Szemle 50 éve* I. SSz. 59 (2005) 3-26.

⁸ Soproni Levéltár XXVIII/13. 1-3.

az első években, mondván, hogy „teleírja” a folyóiratot. Természetesen sokan nem is sejtették, hogy ha az egyes rovatokban szükség volt kisebb közleményekre, azokat milyen gyorsan elkészítette. A támadások miatt időnként „L. E.” (László Ernő) néven írt, s eme álnévvel, illetve monogrammal harminchat közleménye jelent meg.¹⁰

A legtöbb gondja a nyomdákkal volt. Győrben és Sopronban egy-egy szám szedése, tördelése, korrigálása két-három napig tartott. De az időszakosan jelentkező papírhiány, a gyenge minőség, a klisék készíttetése, majd a nyomás hibái mind-mind megkeserítették az életét. Ezekhez járult még a Lapkiadó Vállalat bekapcsolódása a Soproni Szemle megjelenítésébe, és a Hírlapterjesztő Vállalat erősen bírálható munkája. Mindezek többször okozták az előfizetők számának visszaesését, és nehéz volt újabbak szerzése.

Gondja volt a Szemle illusztrációira, képanyagára is. A címlapot még Ágoston Ernő festőművész tervezte, de a végleges formát már Sterbenz Károly készítette el. Az egyes rovatok fejléceit és záró grafikáit ugyancsak Sterbenz Károly rajzolta meg a szerkesztő kívánsága szerint. A fotók egy részét Diebold Károlytól rendelte a Szemle. Az új felvételek, reprodukciók százait Adorján Attila készítette a múzeum laboratóriumában. A Heimler-korszak megmentett kliséi is többször megjelentek a lapban.

Csatkai Endre 1963 nyarán vonult nyugdíjba. Akkor csak egy másodállás volt vállalható a nyugdíj mellett. Választás elé került, hogy a múzeum tudományos tanácsadója legyen, vagy pedig a Soproni Szemle szerkesztője. Ez utóbbit választotta. Az 1960-as évek második felében a burgenlandi rádióval megélénkültek Csatkai Endre kapcsolatai. Egyik találkozásuk 1970. március 11-re volt megjelölve, három órára. Már napokkal előtte beszélt róla, izgalomba hozta a nagyobb riportnak szánt találkozó. Ez a feszült várakozás látszott rajta utolsó közös ebédünk alkalmával, a Városi Tanács étkezdéjében. A délutáni találkozás közben felállt, hogy egy könyvet hozzon a riport témájához, de összecsuklott. Özvegye elbeszéléséből tudjuk, hogy utolsó szavai: „Es ist meine Ende” voltak. Másnap, március 12-én hunyt el a Soproni Kórházban.

Sopron Város Tanácsa saját halottjának tekintette. 1975-ben választotta a Tanácsülés „Sopron Város Díszpolgára”-i közé. Egy rövid mondatba összefoglalva azt mondhatjuk, hogy élete volt a Soproni Szemle.

⁹ Soproni Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény.

¹⁰ I. m. 49-50.